

Danmark 1:100.000 Topografisk Atlas

Anmeldt af Bjørn Westerbeek Dahl

Danmark 1:100.000 Topografisk Atlas

161 sider

3. udgave 1989

ISBN 87-7450-068-6

Kort- og Matrikelstyrelsen

I 1982 udgav Geodætisk Institut 1. udgave af sit store flagskib, „*Danmark 1:100.000, Topografisk Atlas*“. Anden udgave fulgte fire år senere, og i 1989 udkom tredje og foreløbigt seneste udgave, netop som Institutet var indgået i Kort- og Matrikelstyrelsen sammen med landets to andre førende kartografiske institutioner, Søkortarkivet og Matrikeldirektoratet.

„*Danmark 1:100.000. Topografisk Atlas*“ afløser det gamle 3-binds værk, som Geodætisk Institut udgav i adskillige udgaver mellem 1933 og 1965, og som i 1982 havde været udsolgt i en del år.

Selvom „*Danmark 1:100.000*“ på mange måder betegner et brud med fortiden, er det dog tydeligt, at man har arbejdet videre i den tradition, der var lagt af Instituttets ældre publikation, og som i sidste ende kan føres tilbage til de internationalt berømmede kort fra 1800-tallet, udgivet af Generalstabens Topografiske Afdeling.

Andre lande har naturligvis kort i tilsvarende fine måleforhold, men intetsteds udgives kortene samlet i bogform som her i landet. Det skyldes ikke blot udgiverens tradition for kort i dette måleforhold, men først og fremmest at landets størrelse og beskaffenhed gør det praktisk muligt at

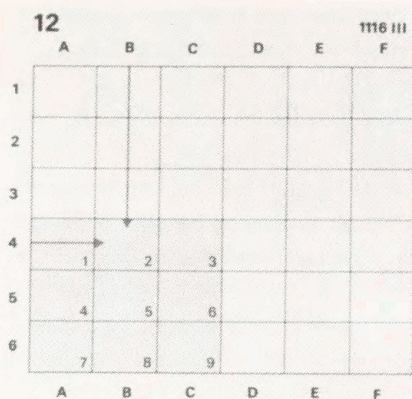
udgive – og afsætte – et atlas i dette måleforhold.

Tredje-udgaven af Geodætisk Instituts publikation adskiller sig kun ganske uvæsentligt fra første-udgaven i 1982, og hvad der nedenfor omtales, gælder for alle tre udgaver.

I lukket tilstand fylder atlasset 27,5 × 31 cm (h × b) og det er således et noget besværligt værk at finde plads til i private reoler. Det er noget større end det gamle atlasværk, der holdt målene 24 × 24 cm. Til gengæld opvejes disse praktiske problemer fuldt ud af, at hele landet blot er inddelt i 60 opslag, hver på 22,6 × 56 cm (h × b). En solid indbinding sørger endvidere for at holde sammen på det hele, når man står med værket i opslået tilstand.

Bladinddelingen begynder i nord og fortsætter i østgående baner mod syd og afslutter med Bornholm, der falder uden for den stramme opdeling af landet. Hvert blad omfatter 1.075 km², hvilket giver en fremragende overskuelighed.

Umiddelbart virker det, som om der er økonomiseret vel rigeligt med bladinddelingen: Vel er der fin plads omkring Skagen, men ved kombinationen af det valgte måleforhold og sidernes højde bliver den sydligste spids af Falster skåret uheldigt af. Her brydes kortets ramme og margen, og ovenikøbet er den allersydligste spids af Gedserområdet placeret på et bikort for sig. Også bladinddelingsens nord-sydgående afgrænsning er problematisk og det både mod vest og mod øst: Blåvandshuk er kun

kommet med på et bikort placeret lige vest for Fanø, og Amager (med Saltholm) er anbragt på et bikort midt i Køge Bugt. Gerne havde man set nogle flere kortblade for at undgå disse brud i den logiske rækkefølge og af det enkelte kortbillede.

Helt umuligt er kortet over Bornholm. Det omfatter kun ét opslag med den nordligste del af øen på venstre side og resten på den højre. Øens form og størrelse er præcis så uheldig i denne forbindelse, at man ikke får hele øen med. Nord-sydaxen går langs venstre kant ved vestligste kaj i Hasle Havn, så kystlinien nord for Neksø på den modsatte side af øen er skåret fra. Der har ikke engang været plads til hele Hasles navn, som er for kraftigt beskåret. Rønne Havn skal søges længst inde ved bogens ryg på den sydlige del af opslaget. At Ertholmene er anbragt på et bikort, nævnes blot for fuldstændighedens skyld. Småtterier, men alligevel forhold, der skal tages i betragtning i denne forbindelse.

De nævnte forhold er især for Bornholms vedkommende ikke løst tilfredsstillende, og bunder i det faste forhold mellem opslagsformat og måleforhold. De har for atlasset ligget helt fast, da bladinddelingen bygger på fordelingen af udgiverens 4 cm kort, der er defineret i størrelse som

$1\frac{1}{2}$ gang længde og bredde af de gamle målebordsblade i 1:20.000.

Disses format var fastlagt til 12×15 decimaltomme ($37,7 \times 47,1$ cm h \times b) for med det valgte måleforhold at vise $1\frac{1}{4}$ mil \times 1 mil. Med dette faste format var de desuden orienteret efter „GS-systemet“, et koordinatsystem med den vest-østgående axe svarende til 55° nordlig bredde og en nord-sydgående axe svarende til længden af $2^\circ 12$ minutter vest for den gamle 0-meridian gennem Rundetårn. Disse axer var valgt af hensyn til projektionen, og de er stadigvæk udgangspunktet for Kort- og Matrikelstyrelsens topografiske kortproduktion.

Med disse faste afgrænsninger på den ene side og det faste format under de givne måleforhold på den anden opnås den uheldige bladinddeling i landets vestlige, østlige og sydlige del. Mod nord har man for at undgå en uheldig opdeling af det nordlige Vendsyssel skubbet de to nordligste kort. Det var en løsning, som kun vanskeligt havde ladet sig praktisere i resten af landet uden at komme i karambolage med andre uheldige inddelinger, men det havde været oplagt at placere de klemte områder på selvstændige regulære kortblade.

Til et opslag i atlasset knytter sig to kort i 1:50.000 à fire kort i 1:25.000 og til to blade i atlasset svarer ét kort i løbsblad til 1 cm serien.

2 og 4 cm kortenes inddeling har altså fastlåst bladinddelingen for atlasværket, så der uheldigvis ikke er nogen form for overlappning mellem kortbladene. Ligeledes gentages de uheldige brud på grund af inddelingen overalt i Kort- og Matrikelstyrelsens almindelige kortserier.

Hvert opslag er inddelt i 6×12 kvadratiske felter, hvortil der svarer et referencenet i kortets ramme, hvor x-axen (stik vest-øst) er bogstavbe-

tegnet, og y-axen (stik nord-syd) talbetegnet. Kortene er altså inddelt uafhængigt af den geografiske længde og bredde, der blot er angivet ved diskrete, men tydelige, markeringer i rammefeltet for hver 10° længde og 5° bredde. Der er regnet fra 0-meridianen gennem Greenwich, der siden 1957 har været norm for danske længdegrader.

Den valgte kvadrering er rygraden i henvisningsapparatet fra det 36 sider store register. Her findes en fuldstændig liste over kortets ca. 22.000 stednavne med henvisninger til bladnummer. Ved kombination af referencerammens bogstav- og talkoder ledes man til det kvadrat af kortet, hvor navnet forekommer.

Hvert kvadrat er 4,7 × 4,7 cm og det volder derfor ikke større problemer at finde en lokalitet i dette begrænsede område. Til gengæld kan det være vanskeligt at finde frem til det rigtige stednavn i registeret, når der findes flere identiske navne på forskellige lokaliteter, og det gør der jo ofte i dansk stednavneskik. Der findes fx otte Tulstrup'er og fem Udby'er, og det kræver ofte en del opslag at finde et bestemt stednavn af denne type. For at lette anvendelsen

af registeret bør udgiveren tilføje kommune- eller amtsnavn til registeropslaget.

Det betyder på den anden side ikke, at kortet indeholder for mange navne. I forhold til det gamle 3-binds atlas, der indeholdt 33.000 navne har man ved udarbejdelsen af det nye atlasværk skåret en tredjedel af navnestoffet bort. Det har især ramt en del bebyggelsesnavne af stærkt begrænset almen interesse (gårdnavne m.v.), men det er vel nok til at historisk interesserede vil gemme deres i øvrigt forældede 3-binds værk. Til gengæld er der skabt en overskuelighed på det aktuelle kort, som fuldstændigt savnes på de ældre kort med deres overvældende navnestof.

Som atlassets navn antyder er det et rent topografisk kortværk, der alene beskæftiger sig med landets overfladeforhold. Kun ganske summarisk er der medtaget en beskrivelse af forhold i vandarealerne, hvor der blot er angivet kurver ved 4 og 10 meters dybde. Man mærker tydeligt, at land- og søkortproduktionen her i landet har været adskilt indtil 1989.

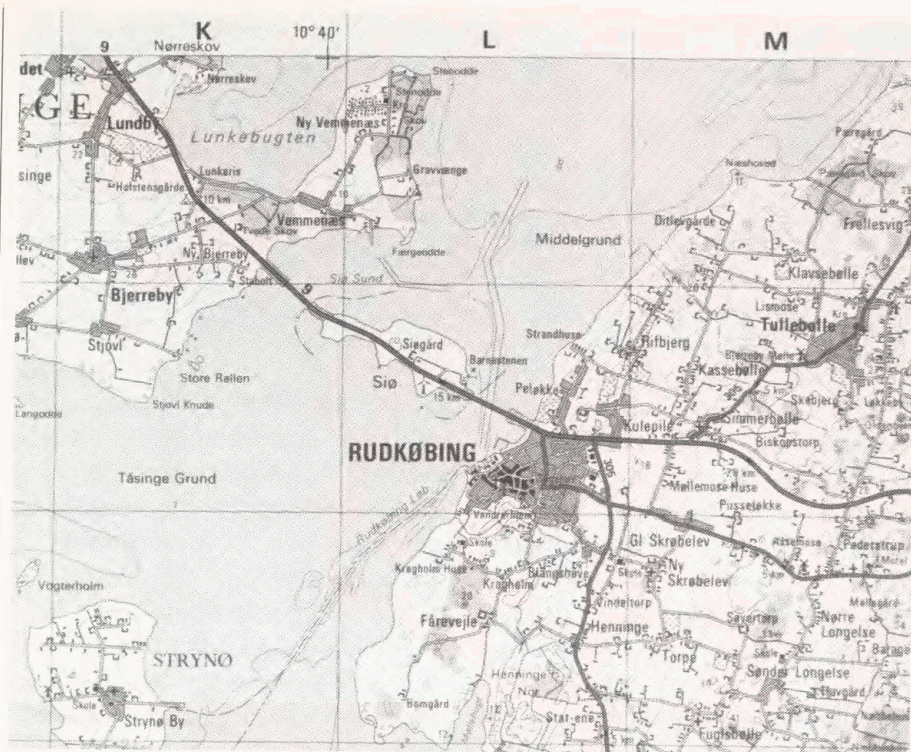
Landet er nøje beskrevet med højdekurver med et kurveinterval på 5 m, fremhævet med tyk streg for

Chr-Ell

Christiansdal 3 M2	Dalhuse 32 M2	Demstrup Hede 20 F2	I
Christiansdal 43 E5	Dalhuse 44 J5	Demstrup Huse 17 E1	D
Christiansseje 9 H3	Dalshøj 37 H5	Demstrup Vase 17 E1	I
Christiansfeld 43 G2	Dalshøj 39m 9 J1	Den Jyske Skovhave 13 M1	T
Christiansgave 31 L4	Dalsunde 60 L1	Den gamle By 25 D2	
Christianshavn 36 M4, 41 K3	Dalsmølle Bæk 4 C1	Den grå Sten 7 F4	
Christianshede Kirke 24 E3	Dalstrup 12 M3	Den røde Galt 9 L3	
Christianshede 24 F4	Dalstrup 17 M6	Den tilsandede Kirke 1 L4	
Christiansholm 38 F6	Dalum 44 F2	Denderup Vænge 46 D5	L.
Christianshøj 115m 24 J3	Dalum Kloster 44 F2	Det Plessenske Overdrev 45 K1	D
Christianslund 21 A1	Dambakke 20 L3	Dianalund 40 K3	F
Christiansminde 8 A6	Dambæk 53 C4	Diernæs 48 F2	.
Christiansminde 28 M6	Damende 43 F6	Diernæs 49 E3	.
Christiansø 60 F1	Damfenner 7 L2	Diernæs Bugt 48 G2	L
Christinedahl 25 A2	Damgren 4 E4	Diernæs Mark 9 G2	D
Cimbrerstenen 10 M6	Damgård 13 A5	Diernæs Strand 48 G2	F
Cirkelhuse 41 A5	Damgård 15 D2	Diesebjerg 82m 30 J6	
Civagård 8 F4	Damgård 31 L2	Digebakke 15m 30 H6	
Clasonsborg 27 L2	Damgård 37 M6	Digerbanke 35m 39 L2	L
Clausholm 21 D2	Damgård 54 F4	Diget 2 E3	L
Cloostårnet 4 H1	Damgårde 15 M4	Diget 39 C5	D
Colbjørnsensfejde 33 A5	Damgårde 19 D4	Dimen 48 F5	D
Constantia 17 L6	Damgårde 37 M4	Dinestrup 39 L6	D
Constantinsborg 25 C3	Damgårde 39 F6	Dingelbjerg 106m 51 M6	I
Cypressegård 55 M6	Damgårde 48 D3	Ditlevgaard 21 C6	

Udsnit af registeret. Hel størrelse.

Udsnit af kortet
over Sydfyn og
Langeland.
Nedsat.

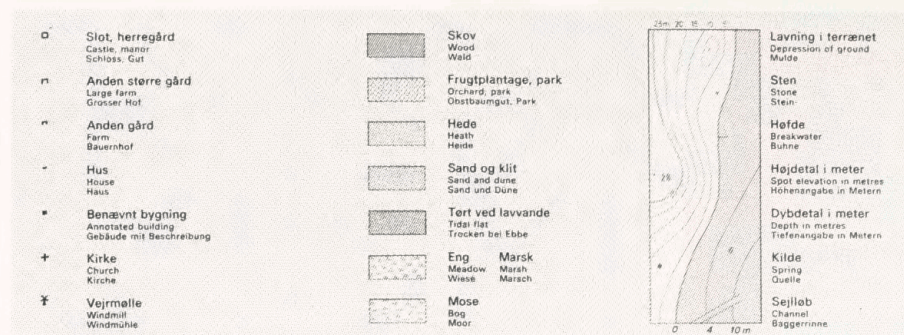
hver 25 m. Da en del højdepunkter er betegnet med deres absolutte højde, kan man let regne sig frem til højden for et givet punkt. Med det aktuelle måleforhold og det anvendte kurveinterval fremtræder landskabet tydeligt for den læsende med sine bakker og dale og sine til tider dramatiske former. Højdekurverne er tydelige, men dominerer ikke over den topografiske beskrivelse. Overfladens beskaffenhed er angivet med farvesignaturer og letfattelige symboler med en fremhævelse af skove, heder, klitter, enge, moser m.v. og ikke mindst bebyggelse, hvis grå farve ganske dominerer store dele af landet.

Vej og jernbaner er kategoriseret efter størrelse og betydning, og ganske diskret er de nye vejnumre anført i kortrammen og langs vejforløbet (fra og med anden udgave, 1986).

Gode symboler

Herudover indeholder kortet en lang, lang række oplysninger, der giver læseren et detaljeret billede af Danmark her i slutningen af 1980'erne. Ved letfattelige symboler for forskellige typer af enkeltbebyggelse kan man så at sige „befolke“ landskabet med herregårde, større og mindre gårde, huse, kirker, møller, fyrtårne, tv-master, elledninger og alt det, der gør det så oplevelsesrigt at dykke ned i kort med en detaljeringsgrad som her.

De anvendte tegn er i nøje overensstemmelse med de symboler, der anvendes på Styrelsens øvrige topografiske kort, omend 2 og 4 cm kortene nødvendigvis er mere udbyggede. De er klare og overskuelige, som oftest lette abstraktioner af virkeligheden, og med deres dybe rødder i kartografiens traditionelle sprog, kan det næppe volde problemer at aflæse.

Det gamle 3-binds værk indeholdt sogne-, herreds- og amtsgrænser. De er opgivet i det ny kortværk, der – med lige så stort et brud i de administrative grænser som kommunalreformen i 1970 – alene markerer kommunegrænser. Hvor den gamle prik-signatur for sogneskel var let at følge i kortets landskab, er dette ikke tilfældet med kommuneafgrænsningen i atlasværket, der har en tendens til at forsvinde i skovbryn, vejforløb eller el-ledninger. Her ville det have været en stor hjælp, om man havde suppleret kortet over amtskommuner og politikredse bagest i bogen med et overskueligt amts- og kommunekort.

Det fremgår ikke af kortene, hvad de enkelte kommuner hedder, og hvis man vil vide, hvor Åskov Kommune ligger, får man ikke hjælp i „Danmark 1:100.000“, da navnet „Åskov“ alene er en administrativ realitet (i Vestjylland) – ikke en topografisk lokalitet. Landskabsnavne som Vendsyssel eller Odsherred optræder heller ikke i navnestoffet.

Det gamle 3-binds værk gengav stednavnene med betydningsbærende

skriftgrader, kombineret med kursiv og antikva. Her har man klogeligt holdt sig til antikva og kombineret med fed skrift og store og små bogstaver. Det giver en egen ro i billedfladen og en klarhed, der i det hele taget kendetegner kortet.

Det er tydeligt, at Kort- og Matrikelstyrelsen ønsker at udgive et aktuelt, overskueligt kortværk. Grundlaget for kortet er 1 cm kortene, som de blev fremstillet i årene 1975-81, men rettelser til første- og andenuddagen er naturligvis indarbejdet i tredjeudgaven, der er blevet ajourført 1982-87. Med violet overtryk har man desuden opfanget de væsentligste ændringer til redaktionsslut i 1988. Det gælder særligt i forhold til det overordnede vejnet, som man tilsyneladende udbygger i det uendelige.

Med de hyppige udgaver, hvis frekvens man må håbe kan fortsætte, og med det gennearbejdede indhold og udstyr lever „Danmark 1:100.000 Topografisk Atlas“ fuldt op til det ry, danske kartografer grundlagde i forrige århundrede.